

УДК 348.4/5:291.3

о. Олег Хортик*Тернопільська вища духовна семінарія
імені патріарха Йосифа Сліпого***ПРАКТИКА ПОМИНАНЬ ТА НАМІРЕНЬ НА ЛІТУРГІЇ
ЗГІДНО ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ УГКЦ**

У статті проаналізовано практику пожертвувань з нагоди служіння Літургії в намірі жертводавця відповідно до приписів канонічного права УГКЦ та на прикладі окремих єпархій УГКЦ, з'ясовано витоки цієї практики у Київській та Латинській Церквах. Автор доводить тезу, що необхідно розрізняти намірення і поминання в літургійній практиці, а їх поєднання (кумулявання) потребує дозволу єпископа.

Ключові слова: *єпископ, Літургія, Синод, канонічне право, пожертви, намірення (інтенція), поминання (згадування).*

Церковна практика приймати пожертви від вірних встановилась від самих початків християнства. Спочатку це мало постать так званих натуральних приносів, тобто їстівної продукції. Стосовно служіння Євхаристії це були безпосередньо задіяні в Літургії дари хліба та вина, завдяки чому священнослужителі та спільнота вірних мали необхідну матерію таїнства. Однак, поряд з цими жертвами, практикувались теж грошові датки, які широко увійшли в застосування в пізнішому часі [23, с. 116; 14, с. 302]. На сьогоднішній день вони становлять основну частку приносу священнослужителям за здійснення богослужбових звершень Церкви. У щоденному звичаї такі приноси становлять невід'ємну частину забезпечення належного служіння духовенства, що, серед іншого, дає їм змогу утримувати себе та власну сім'ю [12, с. 10]. Проте грошову жертву не можемо сприймати лише як підтримку функціонування Церкви, священнослужителя та його сім'ї, оскільки у першу чергу це дар складений Богові. Еклезіально-богословська сутність цієї практики основана на значно глибшій семантичній площині: «пожертва для священника міститься у ширшому контексті: принесення в жертву себе і свого життя Отцеві, в єдності зі всією Церквою, і особливо з убогими, потреби допомогти в утриманні священника і покритті коштів на богослужіння» [10, п. 65]. Вірний, звертаючись до Всевишнього, додає до свого прохання-молитви особистий матеріальний даток, який поряд з духовним і богословським значенням дає забезпечення діяльності еклезіальної спільноти, можливість здійснення духовенством служіння дорученого їм Господом. Завдяки жертвам Церква отримує необхідне для вирішення земних, практичних потреб, зокрема виконання своєї місії [24, s. 128].

На початках УГКЦ не регламентувала порядок та спосіб приймання жертв з нагоди служіння Літургії. Перші більш-менш докладні спроби нормувати цю сферу мали місце наприкінці ХІХ ст., під щораз більшим впливом приписів Латинської Церкви. У сучасній богослужбовій та правовій

площині УГКЦ базує передовсім на власних звичаях, оскільки сучасне католицьке східне законодавство лише побіжно і загально дає вказівки стосовно пожертв за молитви у проханнях вірних. Для того, щоб зрозуміти сенс і зміст сучасних норм права та звичаїв необхідно хоча б загально ознайомитись з практикою Унійної Церкви в поставленому питанні.

1. Практика УГКЦ до уведення в дію східного кодексу

Загальні правила у сфері приймання намірів та служіння за них Літургій записані у постановах Замоїського синоду (1720 р.) і більш широко у постановах Львівського собору (1891 р.). Перший із згаданих лише побіжно регулював практику служіння намірень¹. Із найбільш практичних його розпоряджень: 1) заборона поєднувати (кумулювати) декілька і більше намірів на одній Літургії. Навіть якщо пожертва дана священнослужителю, а намір чітко не зазначений, за кожен пожертву-намір (*intentione*) наказувалось служити окрему Літургію. 2) Якщо сума пожертви не сягала рівня встановленого єпархіальним єпископом, а жертводавець прохає відслужити Службу Божу виключно в його намірі, потрібно перепитати вірного чи дійсно бажає особного звершення. У випадку настоювання, він повинен був або доповнити суму до рівня встановленого єпархіальним єпископом, або відмовитись від замовленої Служби [18, с. 169].

У постановах Львівського собору 1891 р. цьому питанню присвячено окремий розділ, хоча більше уваги відведено морально-етичній площині. Також подано роз'яснення та повчання стосовно практичних аспектів служіння Літургій у проханнях вірних. У правовій сфері встановлено декілька додаткових рішень, які можна сприймати скоріш як доповнення розпоряджень Замоїського синоду. Ряд постанов Львівського собору уведено під впливом практик Латинської Церкви, керуючись їхніми нормами в цій ділянці літургійного життя. Доповнюючи зміст замоїської постанови, коли сума пожертви менша ніж встановлена єпархіальним єпископом, Львівський собор наказує прийняти її та відслужити Літургію, або ж повернути, вказуючи причину відмови². Повторено також заборону Замоїського синоду самочинно поєднувати декілька або більше малих сум пожертв в одне намірення, щоб дорівняти до суми встановленої для одного наміру, якщо кожна з них була пожертвована як окреме служіння [22, с. 118]. Якщо хтось отримав пожертву та намірення повинен відправити Літургію особисто, або ж, якщо не зможе, передати їх, зокрема усю суму наданої пожертви, іншому священнику, який може і вправі звершити Євхаристію в проханні жертводавця. Заборонялись будь-які форми зиску, торгівлі або махінації

¹ Намірення та намір використовуються у цьому дослідженні як замінні слова, які означають одне і те ж. У церковній практиці прийнялось поняття намірення (інтенція), натомість у сучасній українській мові такого слова формально немає, натомість існує слово «намір». Намірення це і є намір. Набір в українській мові означає дію волі, задум, бажання [15, с. 285].

² Священик має пояснити, що пожертва замала, щоб служити виключно окрему Літургію. Мотивуючи це не лише рівнем встановленої суми намірення, але також об'єктивними аспектами, такими, як необхідність задіяти паламаря, дяка, витрати на освітлення, необхідність заплатити не лише священникові, який служить, але й дякові.

намірами та пожертвами заради власної користі, зокрема шукати пожертви та наміри з меншими сумами ніж загально встановлені, та приймати їх лише заради заробітку¹. Заборонено передавати до служіння якомусь священникові наміри із меншими ніж отримав сумами пожертв, тобто залишати собі частину грошей. Заборонялось назбирувати наміри наперед, зазначаючи, що не можна брати від вірних пожертви-наміри більш як на 1-2 місяці вперед², і то під умовою, що жертводавець не заперечує проти відстрочення відправи Літургії. Якщо ж священник знає, що вірний дав пожертву і намір з бажанням негайного або скорого служіння Служби Божої, тоді зобов'язаний здійснити це згідно з його наміром, тобто не зволікаючи. Така ситуація матиме місце коли, наприклад, прохається за хворого в тяжкій недузі; щасливе вирішення якоїсь сьогоднішньої чи завтрашньої справи. Якщо ж священник не міг у такому намірі і обставинах відслужити Літургію, тоді повинен повернути пожертву, пояснивши причину відмови. Також уводилась латинська практика обліку намірень, пожертв та відправлених за них Літургій [22, с. 116-118].

Необхідно зазначити, що в давніх документах УГКЦ ніде не згадуються «поминання», а виключно наміри (інтенції). Усі окремі прохання та пожертви на Літургію трактувались саме у такому значенні. Скоріш за все це сформувалося під впливом латинської традиції, де поняття поминань ніколи не існувало, і немає по сьогоднішній день. Однак не можна вважати, що в Українській унійній Церкві поминань не існувало та були виключно намірення (інтенції). Більшість вірних у той час були бідними і давали хто скільки міг, не вимагаючи окремих Служб Божих, хоча поряд з цим існувала практика «заказних» Літургій.

2. Основні поняття та принципи сучасного права

У східному кодексі, в нормах які трактують про служіння Літургій та приймання за них пожертв, застосовується два терміни: «намірення» (*intentione*) та «поминання» (*commemoratione*) [13, кан. 715, §1-2]. Це вказує на чітке розрізнення двох видів служіння у проханнях вірних. Значення цих понять дискутувались кантоністами [9, с. 50-51]. Згаданий у ККСЦ «намір» (*intentione*) належить розуміти як «інтенцію» у прямому значенні. Тобто: вірний дає пожертву і прохання, щоб було відправлено Службу Божу виключно в його потребі: його намір та одна Служба Божа, без додавання намірів чи прохань інших людей. Подібна практика здавна існує в Латинській Церкві, звідки перейшла до застосування в УГКЦ. Натомість «поминання» (*commemoratione*) – це згадування в часі Служби Божої прохань багатьох людей, тобто зачитування ряду імен, які вірні подають на карточках; те, що зараз практикується всюди у храмах. На однозначному розмежуванні і різниці між намірами та поминаннями наголосив зокрема Й. Андрієшин [9, с. 50]. Такий підхід зазначив теж єпископ-помічник Львівський Ігор

¹ Йдеться про ситуацію, коли священник шукає будь-яку пожертву та намір, лишень щоби щось мати. Тобто переслідується виключно мету отримати гроші.

² Священник не мав права приймати намірень і пожертв більш ніж зможе їх фізично відслужити протягом 1-2 місяців. Якщо в місяці 30 днів, тоді може прийняти в місяць лише 30 намірень і пожертв.

Возьняк¹, у спеціальному поясненні для духовенства своєї архієпархії [4, с. 12-15]. У документі подано належне розуміння понять наміру і поминання, які можна сприймати як визначення їх істоти: «Намірення (інтенція) – означає ціль, намір або прагнення до чогось, котре є знаним, вільним та обдуманим людським актом чи моральним вибором. [...] Поминання – є згадуванням імені вірного під час богослужіння, з ціллю благословення» [4, с. 12]. У цьому ключі, який подають каноністи та ієрархи, усе, що на даний час практикується у храмах УГКЦ – давати карточки – належить сприймати як поминання. Вірні, даючи їх, бажають, щоб на Літургії згадали (зачитали) їхні прохання, наприклад, за здоров'я і т.п., тобто помолились в їх потребі. Загально беручи вірні не вимагають правити Літургію тільки в їх проханні, тому листочки з усіма проханнями об'єднуються на одній Службі Божій, яку звершує священник в потребах усіх, хто їх склав разом з пожертвами. Натомість «намір» – це коли вірний прохає відправити Службу Божу виключно і тільки в його проханні, складаючи відповідну жертву. Це може мати місце з нагоди різних життєвих обставин: вінчання, ювілей, за упокій та інших. В загальному значенні це т. зв. «заказна», спеціально замовлена Служба Божа. Кан. 715 східного кодексу вказує, що священник має право приймати пожертви як в наміреннях, так і за поминання, тобто в обох випадках, з нагоди служіння Літургії, відправляючи їх відповідно до законів і законних звичаїв Церкви *sui iuris*.

Кожне намірення супроводжує жертва вірного. Її розмір (суму) може і повинен встановити єпархіальний єпископ у своїй єпархії [13, кан. 1013, §1]. Йдеться про визначення передовсім мінімальної суми. Це означає, що єпархіальний єпископ повинен встановити яку суму пожертви повинен скласти вірний, щоб в його наміренні було звершено окрему Службу Божу. З одного боку це вносить одноманітність практики в усій єпархії, з іншого – не дозволяє священникам самостійно визначати суму пожертви, забезпечуючи цим від можливого надужиття, зокрема симоніацьке служіння Євхаристії². Завдяки пожертві покриваються також можливі затрати на звершення замовленої Літургії: дяк, світло, свічки і т.п. У кожній єпархії ця сума (розмір пожертви) можуть різнитись, хоча для загального добра краще, щоб існувала одна єдина практика для усієї помісної Церкви. Партикулярне право УГКЦ зобов'язує єпархіального єпископа, перед тим як встановить суму пожертви намірення, порадитися з власним митрополитом [11, кан. 126]. Це принаймні дасть фундамент формування однакової практики пожертв у тій самій церковній провінції. Хоча, єпархіальний єпископ вправі визначити іншу

¹ Синод Єпископів УГКЦ доручив архієп. І. Возьняку опрацювати спеціальну інструкцію стосовно служіння поминань і намірень для усієї УГКЦ в Україні: «Доручити Архієпископу Ігореві (Возьняку) опрацювати проект інструкції для священників щодо порядку приймання та відслуження намірень на Літургії та подати її на розгляд наступній сесії Митрополичого Синоду» [16, п. 3].

² Симонія – одержання або надання церковних урядів, свячень, функцій, уділення св. таїнств за матеріальну винагороду чи інші земські користі. Походить від імені Симона-ворожбита з кн. Діянь, 9, 18-21 [19, с. 144]. За будь-який вид симоніацьких дій передбачене відповідне покарання, не виключаючи великої екскомуніки [13, кан. 1461].

суму, ніж рекомендував йому митрополит. Загальне право, у випадку коли вірний не має змоги дати відповідну пожертву, наказує священикам служити Літургію в наміренні прохача навіть якщо той нічого не дає [13, кан. 716], бо, можливо, є убогим, або знаходиться в інших важких життєвих обставинах. Натомість якщо йдеться про поминання, то у цьому випадку вірний може давати будь-яку суму пожертви, оскільки за усі прохання священик разом з вірними молиться на одній Літургії. Священик зобов'язаний прийняти її, якою б вона не була.

Партикулярне право УГКЦ дозволяє священикам приймати пожертви за поминання на будь-яких Літургіях, у т.ч. Передосвячених Дарів [11, кан. 94]. Стосовно останньої, – немає значення чи подане прохання буде зачитане безпосередньо на цій Літургії, чи під час т. зв. «сорокоуст», тобто на Парастасі, який служиться відразу після неї. У церковній практиці та в переконанні вірних «сорокоусти» – це поєднання двох згаданих богослужінь, які становлять немовби одну цілість. Щоправда, у партикулярній нормі вжито загальне формулювання «за служіння» Літургії Передосвячених Дарів. Це однак не змінює можливості прийняття пожертви, оскільки вона має статус поминання. Питання залишається відкритим лише у випадку служіння намірення. Звичайно, що коли вірний УГКЦ попросить про «сорокоусти» виключно за його рідних нічого не стоїть на перешкоді, щоб священик прийняв і відслужив їх окремо, лише за померлих жертводавця¹. Проте, не може тоді долучати до нього жодного іншого поминання чи намірення. У випадку, коли Служба Передосвячених Дарів служиться окремо, без Парастасу, тоді священик може служити її як за померлих, так і за здоров'я чи в будь-якому іншому проханні. Відповідно до загальних принципів прийняття пожертв². Невідповідним і недоречним було б приймати окрему пожертву і прохання на Літургію Передосвячених Дарів і окрему на Парастас. У церковній практиці, як вже згадувалося, це одна цілість під назвою «сорокоусти». Хоча *de facto* це два окремі богослужіння. З морально-етичного боку це своєрідне надужиття, яке не повинно мати місця. Причиною такого є, як правило, користолюбство, бажання збагачення за рахунок подвійної вигоди, а тому буде моральним злом брати окремо пожертву і прохання на Службу Божу, і окремо на Парастас.

Стосовно поминань, то слід зазначити, що на Літургії фактично кожен виголос ектеній становить окреме прохання-молитву яким когось поминають: ієрархію, владу, вірних, військо, присутніх, тобто моляться за цих осіб. Тому поминання – це найпоширеніша та звична практика. Відповідно усі інші, додаткові поіменні прохання за когось, які дають вірні, належить трактувати в цьому ж самому ключі, – як ще один виголос на

¹ У Київській архієпархії УГКЦ діють правила стосовно служіння Літургій у період Великого посту, зокрема Літургії Передосвячених Дарів, в яких чітко зазначено заборону приймати намірення на Літургії Передосвячених Дарів [5].

² У Перемишльській архієпархії та Вроцлавсько-Гданській єпархії священнослужитель, приймаючи пожертву за служіння Літургії Передосвячених Дарів зобов'язаний пояснити жертводавцю, що вона не є Євхаристійною Жертвою, а тому Літургією *sensu stricto*. [17, с. 150].

Літургії. Різноманіття і кількість прохань, які лунають в часі Служби Божої не становлять суттєвої труднощі, їх може бути скільки завгодно. Вірні самі визначаються з їх видом: намірення, в значенні окремої заказної Літургії, чи просто поминання, тобто зачитування об'єднаного спільно з іншими прохання, у значенні згадати, пом'янути, помолитись за тих осіб, яких вони записали на листочку.

3. Практика поєднання намірень та поминань

У східному кодексі не окреслено сферу кумулювання намірів чи поминань на Літургії. Прямих та безпосередніх заборон немає, подібно як і дозволу. Присутня лише загальна вказівка: діяти відповідно до приписів власної Церкви *sui iuris*, або тієї Церкви, з якої було прийнято пожертву і прохання [13, кан. 717]. Закони та звичаї УГКЦ, прийняті від Латинської Церкви, дозволяють приймати лише одну пожертву і намір за служіння однієї Служби Божої [порівн.: 18, с. 169; 22, с. 118; 13, кан. 1501, 1502]. Цим вказується, що неможна приймати декілька намірів та жертв і відслужити тільки одну Літургію за них усіх. Приписи Католицької Церкви загалом забороняють кумулювати наміри, поєднувати навіть два, відправляючи за них одну Літургію. В сучасній практиці Латинської Церкви існує поняття «колективної Літургії», або ж збірної, комплексної Літургії, тобто поєднання декількох чи багатьох намірів (інтенцій) та звершення за них тільки однієї Євхаристії. Однак на це кожного разу потрібен дозвіл дієцезіального єпископа, або ж слід запитати кожного жертводавця зокрема чи погоджуються на таке поєднання [26, с. 436-446, art. 2, §1]. Подібне постановляли давні розпорядження ієрархії УГКЦ: Замойський синод, Львівський собор. Стосовно можливості поєднання (кумуляції) Львівський собор наказував чинити так само, як теперішнє латинське законодавство. Одна з останніх постанов Синоду Єпископів також на цьому наголошує: «Жертводавець повинен дати особисту згоду на кумулювання його намірення» [1, с.96; 20, п. 7.1]¹.

Найпоширенішою залишається практика поминань на Літургії. Їх не заборонено поєднувати (кумулявати). Саме такою можливістю користуються священнослужителі УГКЦ приймаючи на служіння багато

¹ На 71-й сесії Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ, Львів-Брюховичі, 05-06.03.2016 р., п. 5, прийнято рішення: «Затвердити Норми служіння Божественної Літургії» [2, с. 4]. Однак, існує правовий сумнів відносно юридичної сили цих норм. Кан. 15 § 1 та 4 КПП УГКЦ передбачають набрання правової сили законів і рішень Синоду Єпископів шляхом їх публікації на офіційному сайті УГКЦ та «Благовіснику верховного архієпископа УГКЦ». Згадані «Норми служіння», після рішення Синоду Єпископів і його проголошення верховним архієпископом, не були опубліковані. Формулювання: «Затвердити Норми служіння Божественної Літургії», не дають змоги зрозуміти чи це уведення якогось нового документу, чи, можливо, це уведення без жодних змін норм прийнятих на випробувальний термін у 2013 р., чи все ж таки вносилися якісь зміни і це «Норми» у новій редакції. Відсутність публікації не дає змоги адресатові норм ознайомитися з ними, а тому застосовувати. Відсутня важлива ланка уведення норм у дію – їх публікація, пор. ККСЦ, кан. 1489 §2, без чого жодна норма не зобов'язує, оскільки її зміст невідомий. Затверджені Синодом Єпископів КГВА УГКЦ «Норми служіння Божественної Літургії» не опубліковано ні в передбачений КПП УГКЦ спосіб, ні у «Віснику Києво-Галицького Верховного Архиепископства». Проте, навіть коли б були опубліковані у цьому «Віснику», також не зобов'язували б, оскільки КПП УГКЦ передбачають лише два вище зазначені способи проголошення законів УГКЦ.

карточок-прохань вірних, які дають їх разом з пожертвами. Вважається, що їх подано, щоб просто зачитати, тобто пом'янути і помолитись на Службі Божій за вказаних вірних, наприклад, за здоров'я. Це законно припускається, оскільки жоден з прохачів виразно не заявив бажання відслужити окрему Літургію. Лише у випадку «заказної» Служби вірний має намір, щоб Євхаристію звершити в індивідуальному порядку, лише в його проханні, тому тут зобов'язують правила про намірення-інтенцію.

Згідно з нормами загального права на одній Службі Божій *de iure* не забороняється одночасно поєднувати намірення і поминання [21, с. 131], проте літургійно-обрядова практика УГКЦ акцентує на виокремленні одного намірення і однієї Літургії, що виключає додавання будь-яких інших прохань на звершення Євхаристії в якій вже прийнято намірення. До того ж, у партикулярних нормах УГКЦ присутня виразна заборона приймати поминання на Літургію, на яку вже прийнято намірення: «Приймати на поминання в Божественній Літургії, яка служиться в наміренні, отриманому з інших джерел, особливо від вірних іншої Церкви свого права, категорично заборонено» [20, п. 7.4]. Це стосується будь-яких намірень-інтенцій, прийнятих від вірних, як власної, так й іншої Церкви *sui iuris*. У цьому ж значенні потрібно відмовитись від додавання поминань і на Літургії у наміренні за народ, яку у неділі та свята мають обов'язок звершити окремі священнослужителі¹. Це означає, що служитель може робити виголос поминань, які йому дали вірні, однак служить Євхаристію виключно у наміренні згаданого обов'язку, і не може взяти собі пожертв за поминання. Гроші, які йому дали за поминання, повинен перенести на служіння іншої чи інших наступних Служб Божих, які звершуються в тому самому дні, або протягом тижня².

Важливим залишається питання служіння декількох намірень і декількох Літургій в одному дні. У латинському законодавстві це повністю врегульовано. В їх практиці навіть коли священник служить декілька Служб Божих на день, не може залишити собі більше однієї грошової пожертви з отриманих і відслужених намірень. Вікова традиція Східної Церкви дозволяє священнослужителю відправляти лише одну Євхаристію в день³. Звідси і

¹ Цей обов'язок мають: верховний архієпископ, єпархіальні єпископи, екзархи, парахи та адміністратори парафій і єпархій [11, канн. 10, 21, 40].

² Йдеться про ситуацію, коли, наприклад, парох у неділю має обов'язок відслужити Літургію за народ своєї парафії чи парафій, а йому на це ж саме служіння вірні дають карточки з поминаннями і пожертвами. Парох у такому випадку служить Службу Божу в «наміренні» свого обов'язку (за народ), бере на ній також виголос «поминань», які дали вірні, однак жодних пожертв не вправі собі взяти. Намір «поминань», зокрема отримані гроші, переносить на наступну Літургію у тому самому дні, чи наступних днях тижня, приєднуючи їх до інших поминань. Тобто, поминання робить, але намірення і пожертву за них переносить. Це зумовлено об'єктивними причинами: долучити поминання до намірення-обов'язку не може, але і відмовити в прийнятті поминань вірних-парафіян також не може. Вірні не зрозуміють, якщо парох скаже, що на цю Службу карточок-прохань не приймаємо, бо маю обов'язок служіння «намірення» за народ. Це може викликати замішання, а, можливо, і згіршення. Тому поминання потрібно прийняти і зачитати, але Літургію за них належить звершити при найближчій нагоді, чим швидше.

³ На цьому, у період нарад, наголошували члени Комісії у справі приготування ККСЦ [27, с. 38], а також Конгрегація у справах Східних Церков [10, п. 65].

приймати та відслужити намірення можна лише один в день. В прийнятих Синодом Єпископів Києво-Галицького Верховного архієпископства УГКЦ нормах зазначено: «Священик може служити лише одну Божественну Літургію на день і користати з пожертви за неї» [20, п. 1]. Винятком можуть бути великі парафії, де єпархіальний єпископ дозволяє служити більше Служб Божих в одному дні. Відповідно, він же (єпархіальний єпископ) може вирішити як діяти з прийнятими пожертвами.

Партикулярне законодавство УГКЦ дозволяє звершувати одному священику в одному дні більше ніж одну Євхаристію в день у таких випадках: 1) якщо цього вимагають душпастирські обставини, але не більше трьох Літургій; 2) за виразним дозволом власного єпархіального єпископа [20, п. 2]¹. У першому випадку саме право дозволяє душпастиреві приймати рішення та діяти. Наприклад, коли священнослужителеві доручена опіка над декількома парафіями чи спільнотами, і він, з огляду на це, повинен відслужити декілька Літургій у неділю чи свято, чи навіть будній день. У другому випадку, якщо виникають будь-які інші нетипові випадки, або служитель має сумнів, повинен звернутися за відповідним дозволом до свого ієрарха. Виключається можливість звершення другої Євхаристії в день тільки на підставі того, що служитель отримав додаткові намірення з інших ніж парафіяльні джерел, наприклад, інтенції з Латинської чи іншої Церкви *sui iuris* [20, п. 2.1.3]. Може її відслужити тільки у день, коли немає жодних інших парафіяльних зобов'язань щодо намірень або поминань. Тобто, залишається в силі правило: одне намірення – одна Літургія в одному дні.

Регламентовано також аспект співслужіння Служби Божої і прийняття за її звершення пожертв, тобто коли священик не є головним служителем Євхаристії, а стоїть з боку вівтарної трапези, звершує її разом з іншими священнослужителями. Партикулярні норми дозволяють приймати намірення і грошовий даток на таку Літургію тільки тоді, коли пресвітер того дня зовсім ще не служив Божественної Літургії. Додатково зазначено: «Священику користати з будь-якої пожертви за співслужіння на другій або третій Божественній Літургії заборонено. Якщо ж винагорода за намірення в такому випадку була складена, то священик повинен передати її до єпархіального добродійного фонду» [20, п.5, 5.1].

¹ Ієрархія УГКЦ докладно окреслила як діяти в зазначених обставинах, п. 2: «Служити другу чи третю Божественну Літургію того самого дня в різних парафіях (релігійних громадах) або того самого дня для тієї ж парафії (релігійної громади) та користати з пожертви за них священик може: 2.1. на підставі декрету іменування до душпастирства у двох або трьох парафіях у таких випадках: у неділі та свята, коли вірні зобов'язані брати участь у Божественній Літургії, а парох (адміністратор) зобов'язаний без винагороди служити за парафію; в інші літургійні дні на прохання парафіян у різних парафіях того самого дня за домовленістю; служити Божественну Літургію в намірі, отриманому з іншого, та користати з пожертви за неї священик може тільки в дні, у які не має жодного іншого законного зобов'язання щодо служіння Божественної Літургії. 2.2. На підставі письмового дозволу або розпорядження свого єпархіального єпископа, обґрунтованого душпастирською необхідністю, у таких випадках: з огляду на конкретну потребу(и) або ситуацію(ї); на визначений термін або визначені дні для конкретної парафії. 2.3. У разі непередбачуваної крайньої душпастирської необхідності (похорон, нагальна потреба підмінити пароха сусідньої парафії, та ін.), про що зобов'язаний у місячний термін письмово повідомити свого єпархіального єпископа».

Згідно з новими постановами ієрархії у кожній парафії повинна бути окрема книга «Прийняття намірень на Божественну Літургію» [11, кан. 42 §1 п. 10]. У ній служитель, кожного разу коли отримає прохання і пожертву, повинен цей факт занотувати. Цей облік прийнятих і відслужених намірень, прийнято з Латинської Церкви, де віддавна застосовується, з метою звітності таких служінь. Її уведено не для відслідковування доходів того чи іншого служителя, а для нагляду за виконанням прийнятих зобов'язань. Вірний склав намірення і пожертву, а служитель зобов'язався його виконати згідно з волею жертводавця. Книга допомагає самому служителю слідкувати за його виконанням, пригадати, переконатися, що Євхаристію звершено, зокрема у разі якщо невпевнений чи виконав те що належалося. Такий запис також дає змогу місцевому ієрарху або його уповноваженому представнику (візитатору) проконтролювати процес служіння намірень, виконання обов'язків парафіяльними священиками. Такій звітності і обліку не підлягають поминання, лише намірення¹. Якщо ще немає офіційного бланку зазначеної книги, тоді її можна виготовити самостійно. Це може бути звичайний зошит, або спеціально приготований на комп'ютері та роздрукований корпус бланків аркушів, з відповідними рубриками та заголовками для записів. У книзі належить записати загальну інформацію: хто, коли і в якому проханні склав намірення, та хто, коли, де його прийняв і відслужив. Припускається, що суму пожертви не обов'язково вказувати, хіба інакше постановив місцевий ієрарх, або в офіційних виданих церковною владою книгах такого зразка є окрема рубрика чи графа в якій належить вписати розмір грошового датку.

Належить теж пам'ятати, що згідно з богословсько-літургійною традицією Східної Церкви немає такого явища як «намірення» (інтенція), а лише поминання. УГКЦ увела латинську традицію в свій правовий звичай тільки для певної категорії служінь, а саме «заказних» Літургій. Більшість Служб Божих, які звершуються мають зміст поминань. Якщо в одному дні священик з дозволу єпархіального єпископа служить декілька Євхаристій, то усі пожертви за поминання належать служителю. Хіба що його ієрарх постановив інакше, тобто визначив розмір суми, яку священнослужитель може взяти собі з поминань, а решту має передати на інші визначені цілі.

У випадку, коли в якійсь ситуації з наміреннями чи поминаннями немає відповідного рішення ні у давньому, ні сучасному законодавстві УГКЦ, кожен єпархіальний єпископ, поки не буде загально встановленої практики, може видати відповідні розпорядження для духовенства своєї єпархії, маючи повноту влади в межах своєї єпархії в усіх питаннях церковного життя [13, кан. 199]. Священик, який зустрівся з нетиповою ситуацією, у кожному випадку, повинен звернутися до свого місцевого ієрарха та отримати відповідне розпорядження як діяти.

¹ У Львівській архієпархії ще з 2004 р. уведено в дію практику ведення обліку намірень в окремій парафіяльній книзі. Вона підлягає звітності під час візитацій чи перевірок місцевим ієрархом. Не підлягають записам поминання [4, с. 13].

4. Використання пожертв отриманих з нагоди служіння намірень та поминань

Поряд з різними аспектами служіння Літургій у наміреннях і поминаннях вірних важливим залишається питання розподілу отриманих пожертв. Певні вказівки подає східний кодекс визначивши, що усі вони належать священнослужителеві, який їх прийняв і звершив [13, кан. 291]. У силі також залишаються вище наведені партикулярні норми УГКЦ, які загалом вирішують майже усі питання цієї сфери. Однак, єпархіальний єпископ вправі визначити суму пожертви, яку може прийняти служитель чи то за служіння намірення, чи то за служіння поминань [13, кан. 1013 §1; 11, кан. 126]. Вони також можуть бути диференційованими: один розмір для поминання, інший для кумульованих поминань, інший для намірення. Ця сума є фіксованою, служитель може взяти собі тільки визначену єпархіальним єпископом суму.

Постає питання, що вчинити з іншими намірами, які дають вірні в тому самому дні та коштами, що залишаються з відправлених Літургій? Конгрегація Східних Церков у своїй «Інструкції» рекомендує відкликатись до місцевого ієрарха, та діяти відповідно до його розпоряджень [10, п. 65]. Подібну думку висловив й один із авторитетних кантоністів [25, р. 600]. Партикулярне право УГКЦ подає для цих випадків лише загальну вказівку, щоб наміри чи залишки переносити на інші окремі Божественні Літургії [20, п. 7.1]. А коли має місце співслужіння чергових Євхаристій того самого дня, служитель, не маючи права взяти собі пожертву за них, повинен передати отримані кошти в єпархіальний благодійний фонд [20, п. 5.1]. У практиці залишаються дві можливості: 1) перенести наміри чи поминання разом з жертвами на інші дні та Літургії; 2) або діяти відповідно до розпоряджень власного місцевого ієрарха (крім єпархіального єпископа, також синкел і протосинкел [13, кан. 984 §2]). У такий спосіб належить діяти і при отриманні в одному дні або на одній Літургії суми більше визначеної місцевим ієрархом для поминань. Вони повинні бути або перенесені на інші Служби, або передані у відповідні інституції згідно з постановою місцевого ієрарха. Фіксована сума належить служителеві, а залишком потрібно розпорядитися відповідно до двох вище наведених можливостей.

Відповідні розпорядження у згаданій сфері уже діють в деяких єпархіях УГКЦ. Так, у Коломийсько-Чернівецькій єпархії встановлено, що: «Стипендії за поминання і намірення у Святій Літургії обліковуються особисто священником і при надлишку повинні передаватися в Єпархіальне управління для справедливого розподілу між священнослужителями» [6, п. 1.1.6]. Подібно вчинено і у Вроцлавсько-Гданській єпархії, де зазначено, що «Священик для своїх потреб, може прийняти одного дня стипендію лише за одне відслужене намірення Служби Божої. Гроші за додаткові відправлені Служби Божі належить раз у місяць, разом з катедрацікум, прислати на банковеkonto Консистоії з зазначенням *intencje*, вони будуть передані на священничий фонд» [3]. У 1998 р. таке ж саме розпорядження видане

архієпископом Перемишльсько-Варшавським Іваном Мартиняком. У згаданій постанові йдеться про фонди, або установи, які в єпархії повинен створити єпархіальний єпископ з метою забезпечення потреб єпархії та духовенства [13, кан. 1021]. У 2017 р. для Перемишльсько-Варшавської митрополії встановлено одні правила, які передбачають, що «Залишок коштів з таких пожертв має кумулюватися на інші окремі Божественні Літургії» [17, п. 59].

Єпархіальний єпископ може видавати розпорядження вказуючи як діяти та куди передавати залишок грошей з відслужених намірів, або ж кумульованих поминань-пожертв. Це зокрема може бути відрахування (перечислення) на фонд духовенства, так як це зазначено в кан. 291 та 390 ККСЦ; або ж на фонд семінарії; потреб єпархії, єпархіальних комісій тощо.

У Тернопільсько-Зборівській архиєпархії розмір пожертви намірення встановлюється починаючи з 2008 р. Щороку її переглядають, збільшуючи, зважаючи на економічний стан в країні. Станом на осінь 2017 р. це 100 гривень. Також встановлено суму на яку дозволено кумулювати пожертви на поминання – 200 гр. Якщо ж на поминання подано пожертв більше як на попередньо зазначену суму (тобто більше 200 гр.), тоді «священик має відслужити в наміренні давших ще одну Божественну Літургію» [8]. У такий спосіб, кожен священнослужитель, який звершив Євхаристію, може взяти собі лише зазначену суму. Вірний який просить «заказну» Службу Божу повинен пожертвувати принаймні встановлений єпархіальним єпископом розмір датку намірення. Окрім цього, архієпископ Тернопільсько-Зборівський розпорядився, щоб 5% від залишку кумульованих пожертв зі служіння Літургій щомісячно передавалися на потреби єпархії [7]. Йдеться про ситуації, коли сума пожертв за служіння перевищує встановлену ним суму. Понадлімітні пожертви залишаються для їх подальшого перенесення на інші дні та звершення відповідно до прохань вірних, однак відповідний встановлений процент має бути переданий в єпархіальну курію та використаний на цілі визначені єпархіальним єпископом.

Стосовно можливості встановлення єпархіальним єпископом податку на пожертви зі звершених Літургій, то загальне право забороняє їх накладати [13, кан. 1012 §1]. У цьому контексті податок належить розуміти як постійне стягнення якоїсь фіксованої суми або процентної ставки з доходів духовенства, яке воно отримує з пожертв за звершені Служби Божі. Його не можна встановлювати ні для юридичних осіб, наприклад, парафій, ні для фізичних осіб, тобто духовенства¹. У Латинській Церкві загальне право дозволяє це робити². Однак практика Східної Церкви такого не передбачає

¹ Загальне право передбачає можливість встановлювати податки для юридичних осіб (ККСЦ, кан. 1012 §1), а партикулярне право УГКЦ також для фізичних осіб (КПП УГКЦ, кан. 125 §2). Це стосується загалом поняття податку як такого, наприклад, на доходи. Законодавство Церкви передбачає встановлення будь-яких видів податків, окрім податку на пожертви зі звершених Літургій. Єпархіальний єпископ може, скажімо, оподаткувати треби, але не пожертви зі служіння Євхаристії в проханнях жертводавців.

² Пор. Кодекс Канонічного Права, 1983 р., кан. 1263.

[порівн.: 25, р. 849; 28, с. 65-150]¹. Така можливість розглядалася членами Комісії до справ приготування ККСЦ, але згодом однозначно відкинена.

Головним та основним правилом приймання намірів, поминань і пожертв повинна стати для кожного священнослужителя вказівка кодексу, в якому законодавець зобов'язує служити їх навіть без жодних пожертв [13, кан. 716]. В українському суспільстві зберігається досить проблематична ситуація з належним, гідним та відповідним матеріальним забезпеченням людей, зокрема з огляду на складну економічну ситуацію в країні. Тому кожна духовна особа повинна пам'ятати про християнські принципи та безкорисне служіння, наслідуючи у цьому Христа. Якщо якийсь вірний не в змозі дати пожертву, яка б відповідала розміру пожертви наміру встановленого єпархіальним єпископом, то священнослужитель повинен прийняти ту суму, яку жертвує парафіянин, або навіть без жодної оплати відслужити Літургію в його проханні. Подібно належить поступити коли йдеться про пожертви за поминання. Священнослужитель повинен пам'ятати, що дар священства та служіння святих таїнств отримав від Бога, і не для себе, а для інших.

Висновки: Сучасне партикулярне право УГКЦ регулює більшість аспектів поминань, намірень, пожертв, їх кумуляції, як також інших питань згаданої сфери. Основу цього законодавства становлять давні постанови ієрархії, практики та звичаї, які залишаються зобов'язуючими і сьогодні, як теж і ряд сучасних постанов, зокрема «Норми служіння Божественної Літургії» в редакції 2013 р.

Намірення (намір-інтенція), дане жертводавцем священникові для відправи Служби Божої, містить у собі прохання та грошову пожертву. Приймаючи їх служитель зобов'язується відправити одну Літургію згідно із задумом, який має прохач, і тільки у його намірі, не додаючи прохань інших вірних. Дозволено також приймати пожертви за поминання на Літургії, яке відбувається на великій прохальній ектенії, після читання Євангелія. Поминання і пожертви за них можна поєднувати (декілька або багато), звершуючи за них тільки одну Євхаристію. Найбільш поширеними і властивими для УГКЦ належить вважати поминання. Натомість намірення мають місце у випадку т. зв. «заказних» Служб Божих, або прийнятих інтенцій з інших Церков *sui iuris*. Їх священник зобов'язаний служити відповідно до норм тієї Церкви з якої вони надійшли, наприклад, Римокатолицької) [13, кан. 717], суворо дотримуючись служіння за одну інтенцію одну Літургію, не додаючи жодних інших прохань. Єпархіальний єпископ, як той, хто має повноту влади в усіх сферах церковного життя довіреної йому єпархії, може встановити більш детальні приписи стосовно пожертв за наміри та поминання, керуючись практикою та партикулярним правом УГКЦ. Зокрема стосовно суми пожертви, яку належить скласти за служіння намірення, суми пожертви до якої служитель може кумулювати поминання,

¹ Заборона оподатковувати пожертви з відслужених Літургій була також записана у нормі попереднього східного католицького законодавства.

як також куди належить передавати залишок (надмір) намірень і залишок з суми пожертв за поминання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вісник Києво-Галицького Верховного Архиепископства. – 2013. – № 26. – С. 96.
2. Вісник Києво-Галицького Верховного Архиепископства. – 2016. – № 38. – С. 4.
3. Єпископ Володимир Юшак, єпископ Вроцлавсько-Гданської єпархії УГКЦ, Декрет від 14.03.2005 р. «Щодо різних аспектів служіння Божественної Літургії» (Копія) // Приватний архів о. Олега Хортика.
4. Єпископ Ігор Возьняк, єпископ-помічник Львівської архієпархії УГКЦ, Декрет № ЛВ-04/90 від 01.02.2004 р. для духовенства «Про намірення і поминання під час Божественної Літургії» // Львівські Архиепархіальні Вісті. – 2004. – № 1. – С. 12-15.
5. Єпископ Йосиф Мілян, єпископ-помічник і протосинкел Київської архієпархії УГКЦ, Декрет № КА-16/155 від 01.04.2016 р. «Про служіння Літургії в часі Великого посту» (Копія) // Приватний архів о. Олега Хортика.
6. Єпископ Микола Сімкайло, Правлячий Архієрей Коломийсько-Чернівецької єпархії, Декрет № 14/2 від 20.02.2006 р. «Про права і обов'язки пароха (адміністратора) і допоміжних структур, задіяних на парафії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://diocese.ko.if.ua/official/06.html>.
7. Єпископ Василій Семенюк, правлячий архієрей Тернопільсько-Зборівської єпархії УГКЦ, Декрет № 2009/60 від 10.03.2009 р. (Копія) // Приватний архів о. Олега Хортика.
8. Архиепископ і митрополит Василій Семенюк, Тернопільсько-Зборівської архієпархії та митрополії УГКЦ, Декрет № 2016/343 від 30.08.2016 р. (Копія) // Приватний архів о. Олега Хортика.
9. Дискусія над доповіддю: ієрей Любомир Саноцький. Співвідношення Традиції та «Інструкції застосування літургійних приписів». Узгодженість чи суперечність? Характер цього документа: зобов'язуючий чи дорадчий? // Метрон. – 2003. – № 1. – С. 50-51.
10. Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу Канонів Східних Церков / Конгрегація у справах Східних Церков, 06.01.1996 р. – Львів: Свічадо, 1998. – 104 с.
11. Канони партикулярного права УГКЦ // Спецвипуск «Благовісника Верховного Архиепископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви 2015 року». – Березень 2015. – 52 с.
12. Каськів О. Євхаристія в Канонічному Праві // Науковий вісник Івано-Франківської Теологічної Академії УГКЦ «Добрий Пастир». Теологія. – 2009. – № 2. – С. 7-13.
13. Кодекс канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II / Авторизований переклад Й.Кобів; Канонічна комісія: о. Протоархимандрит І.Патрило, о. С.Мудрий, о. К.Корчагін і о. Т.Галицький. – Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. – 472 с.
14. Кунцлер М. Літургія Церкви / Міхаель Кунцлер. – Львів: Свічадо, 2001. – 616 с.
15. Новий тлумачний словник української мови / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – Т. 2. – Київ, 2001. – С. 285.
16. Постанови 29-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ, Львів–Брюховичі, 8–9 березня 2006 р. Б. (Копія) // Приватний архів о. Олега Хортика.
17. Принципи Літургійного Життя в Перемисько-Варшавській Митрополії УГКЦ, 19.01.2017 р. / Партикулярне право Перемисько-Варшавської архієпархії УГКЦ // Перемиські архієпархіальні відомості. – 2017. – № 21. – С. 150.
18. Провінційний Синод у Замості 1720 р. Б.: Постанови / Переклад з латини о. д-ра І.Козовика; Богословсько-літературний редактор о. І.Пелехатий. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 304 с.

19. Симонія // Хортик О. Тлумачний словник термінів канонічного права. – Тернопіль, 2013. – С. 144.
20. Синод Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиєпископства УГКЦ. Норми служіння Божественної Літургії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stryi.ugcc.org.ua/normy-sluzhinnya-bozhestvennoji-liturhiji/>.
21. Танасійчук А. Практика прийняття пожертв з нагоди відправи Божественної Літургії, святих таїнств, освячень і благословень // Метрон. – 2009. – № 5-6. – С. 127-140.
22. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшогося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординариату, Із типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.
23. Шульц Г. Й. Візантійська літургія: Свідчення віри та значення символів / Ганс Йоахим. – Львів: Свічадо, 2002. – 240 с.
24. Adamowicz L. Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych. Według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich. – Lublin, 1999. – s. 128.
25. Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali. Corpus iuris canonici. Vol. 2 / cura di Mons. P. V. Pinto. – Citta del Vaticana^ Libreria Editrice Vaticana, 2001. – 1408 p.
26. Congregatio pro Clericis, Decretum Mos iugiter, 20.02.1991 // Acta Apostolicae Sedis. – 1991. – № 83. – S. 436-446.
27. Ferrari G. Breve esposizione dei lavori sui canonici De Divina Eucharistia / Archim. Giuseppe Ferrari // Nuntia / Directio: Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo. – 1977. – № 4. – С. 29-41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislativi/documenta/cceo/nuntia/4.pdf>.
28. Pius XII, motu proprio Postquam apostolicis litteris, 09.02.1952 // Acta Apostolicae Sedis. – 1952. – № 44. – S. 65-150.

priest Oleg Khortyk

PRACTICE OF EXPRESSIONS AND MEASURES IN LITURGIA UNDER THE UGCC LEGISLATION

The article analyzes the practice of donations on the occasion of the service of the Liturgy in the intention of the donator in accordance with the provisions of the canon law of the UGCC and the example of certain dioceses of the UGCC, the sources of this practice in the Kyiv and Latin Churches are elucidated. The author concludes that it is necessary to distinguish between contemplation and commemoration in liturgical practice, and their combination (cumulation) requires the permission of the bishop.

Key words: *bishop, liturgy, synod, canon law, donations, intention (intention), commemoration (mention).*